

РАЖДАЕМОСТ И СЕМЕЙНИ ПОЛИТИКИ

Население, Том 37, Книжка 1, 2019, 7-61

ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online)

<http://nasselenie-review.org>; e-mail: nasselenie_review@abv.bg

ТЕНДЕНЦИИ В РАЖДАЕМОСТТА В БЪЛГАРИЯ В ПЕРИОДА 1990–2016

**Елица ДИМИТРОВА,
Станислава МОРАЛИЙСКА-НИКОЛОВА**

*Институт за изследване на населението и човека при БАН,
Департамент Демография*

БЪЛГАРИЯ, гр. София 1113, ул. „Акад. Георги Бончев“, бл. 6

✉ elitsa_kdimitrova@yahoo.com; stanimn@gmail.com

Резюме: В студията е проследено развитието на основните показатели, отнасящи се до броя на живородените деца, измененията в размера на фертилния контингент, динамиката в броя на абортите, майчината и детската смъртност, измененията в поредността на ражданията, спецификата на процесите на отлагане на прехода към родителство, вкл. повъзрастовите изменения в плодовитостта на жените, динамиката в brutните и синтетичните периодни показатели за раждаемостта (Брутен коефициент на раждаемост и Тотален коефициент на плодовитост – общо и по поредност на раждането). Анализирани са също така кумулираната периодна и кохортна плодовитост на жените на възраст 40 години. Представени са резултати от ажустирането на Тоталния коефициент на плодовитост по метода на Дж. Бонгаардс и Гр. Фини. Разгледана е динамиката в извънбрачната раждаемост, както и различията в репродуктивното поведение на жените от трите основни етнически групи и по завършена степен на образование. На основата на анализа е направен изводът, че след 1990 г. в България протича нов фертилен преход, свързан със значителни изменения в репродуктивния модел. Еднодетният модел се установява като преобладаващ модел на възпроизводство сред съвременните млади поколения. Налице е интензивен процес на отлагане на преходите към първо и най-вече към второ раждане. Налице са и значителни различия в репродуктивното поведение на жените от различните социални групи. Сред жените от ромската етническа група и тези с ниско образование моделът на ранната раждаемост все още е преобладаващ. Сред тези групи жени раждаемостта също така е по-висока. Високообразованите жени в България имат по-късен старт на репродуктивния живот, по-ниска раждаемост и относително по-високи дялове на бездетство.

Ключови думи: раждаемост; репродуктивно поведение; отлагане на ражданията; демографско възпроизводство; фертилен преход.

Благодарности

Настоящата публикация е осъществена благодарение на проект „Мерки за преодоляване на демографската криза в Република България“ на ИИНЧ-БАН.

Статията да се цитира по следния начин:

Димитрова, Е., Моралийска-Николова, Ст. (2019). Тенденции в раждаемостта в България в периода 1990–2016. *Население*, Том 37, Кн. 1, 7-61. ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online).

© Е. Димитрова, С. Моралийска-Николова, 2019

Приноси на авторите в статията:

Елица Димитрова – Резюме, Увод, Раздел „Изменения в основните показатели за раждаемостта в периода 1990–2016/17 г.“, Раздел: „Социални различия в репродуктивното поведение на жените в България. Резултати от преброяване на населението – 2011 г.“, Заключение, Литература, Приложение, Таблици и Графики

Станислава Моралийска-Николова – Резюме, Увод, Раздел „Изменения в основните показатели за раждаемостта в периода 1990–2016/17 г.“, Раздел „Изменение в бъдещите равнища на раждаемост в България за периода 2015–2040 г. според прогнозни стойности на Евростат и ООН“, Заключение, Литература, Приложение, Таблици и Графики

Статията е постъпила през м. януари 2019

Приета за публикуване през м. април 2019

Публикувана онлайн през м. юни 2019

Авторите са прочели и одобрили окончателния вариант на ръкописа.

FERTILITY AND FAMILY POLICIES

Nasselenie Review, Volume 37, Number 1, 2019, 7-61

ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online)

<http://nasselenie-review.org>; e-mail: nasselenie_review@abv.bg

FERTILITY TRENDS IN BULGARIA IN THE PERIOD 1990-2016

Elitsa DIMITROVA

Stanislava MORALIYSKA-NIKOLOVA

*Institute for Population and Human Studies – Bulgarian Academy
of Sciences Department of Demography*

BULGARIA, Sofia 1113, Akad. G. Bonchev St, bl. 6

✉ elitsa_kdimitrova@yahoo.com; stanimn@gmail.com

Abstract: *The paper focuses on the development of the dynamics of the main fertility indicators in Bulgaria in the period 1990-2016: number of live-born children, number of women in reproductive age, indicators for abortion, maternal and infant mortality, the dynamics of first, second and higher order births, age specific fertility rates and the period measures of fertility (crude birth rates and total fertility rates). The cumulative period and cohort fertility of women at age 40 was also analyzed. Results from adjustment of the total fertility rate using the method of J. Bongaarts and G. Finey are also discussed. The dynamics of extramarital births and the changes in the reproductive behaviors of women from different social groups (ethnic and educational) is also described in the paper. Based on the analysis we draw the conclusion that a new fertility transition has taken place in Bulgaria after 1990. The one-child family model establishes as a dominant model of reproduction among today's young generations. An intensive process of postponement of first and second child changes the age pattern of fertility. Among the women from Roma ethnic group and those with low education the model of early parenthood and higher fertility still prevails compared to women with Bulgarian ethnic background and higher education. The process of postponement of the transition to first birth is most pronounced and the levels of childlessness are higher among women with secondary and college/ university degree.*

Keywords: fertility; reproductive behavior; fertility postponement; reproduction; fertility transition.

Acknowledgement

This publication has been possible thanks to the project of IPHS-BAS 'Measures to overcome the demographic crisis in the Republic of Bulgaria'.

The article can be cited as follows:

Dimitrova, E., St. Moraliyska-Nikolova (2019). Tendentsii v razhdaemostta v Bulgaria v perioda 1990-2016. [Fertility trends in Bulgaria in the period 1990-2016] *Nasselenie Review*, Volume 37, Number 1, 7-61. ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online). (In Bulgarian).

© E. Dimitrova, St. Moraliyska-Nikolova, 2019

Contribution:

Elitsa Dimitrova – Summary, Introduction, “Changes in the main fertility indicators in the period 1990-2016/16”, “Social differences in the reproductive behavior of women in Bulgaria. Results from National Census 2011”, Conclusion, References, Appendix, Figures and Tables

Stanislava Moraliyska-Nikolova – Summary, Introduction, “Changes in the main fertility indicators in the period 1990-2016/16”, “Changes in the future fertility levels in Bulgaria in the period 2015-2040 according to the population projections of Eurostat and the United Nations”, Conclusion, References, Appendix, Figures and Tables

Submitted – January 2019

Revised – April 2019

Published – June 2019

The authors have read and approved the final manuscript.

Според редица изследователи след 1990 г. източноевропейските страни навлизат в нов етап от демографското си развитие, свързан с установяването на нов режим на демографско възпроизводство. Този процес е определен като нов или Втори демографски преход (van de Kaa 1987; Lesthaeghe and Neels 2002: 324-360; Sobotka, Zeman and Kantorova 2003: 249-277; Lesthaeghe and Surkyn 2004; Димитрова 2006; Димитрова 2011). В литературата, засягаща особеностите на протичане на Втория демографски преход (ВДП), последният се характеризира с *трайна тенденция на намаление и задържане на раждаемостта под равнището на простото възпроизводство, нарастване на средната възраст на раждане на първо дете, както и на извънбрачната раждаемост*. Това са ключовите характеристики на т.нар. *фертилен преход като част от ВДП*. Същевременно в контекста на промените в семейното поведение ВДП е свързан с *широко разпространение на безбрачните семейни съюзи и родителството в тях, нарастване на бракоразводите, увеличение на дела на еднородителските и рекомпозираните семейства, нарастване на окончателното бездетство и безбрачието*.

Настоящият анализ е посветен на динамиката на раждаемостта в България в периода 1990–2016 г. и има за цел да очертае особеностите в протичането на т.нар. фертилен преход в страната като част от ВДП. Този преход е свързан с установяването на нови модели на семейно и репродуктивно поведение сред съвременните млади поколения. За целта ще бъде направен подробен анализ на тенденциите в основните измерители на раждаемостта, като ще бъдат очертани някои различия в репродуктивното поведение на жените от определени социални групи в страната.

ИЗМЕНЕНИЯ В ОСНОВНИТЕ ПОКАЗАТЕЛИ ЗА РАЖДАЕМОСТТА В ПЕРИОДА 1990–2015/16

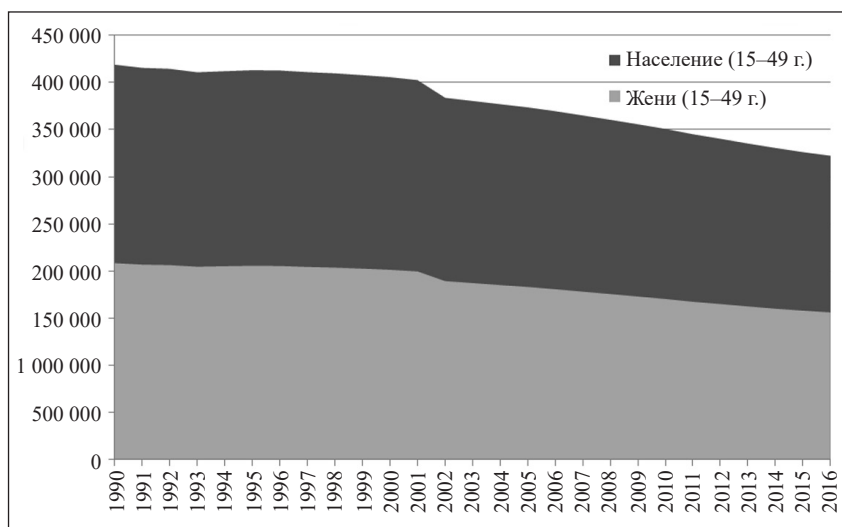
Изменения в размера на фертилния контингент в България след 1990 г.

Постоянстващият режим на отрицателен естествен прираст на българското население, наблюдаван след 1990 г. е резултат от взаимодействието на редица демографски процеси. Измененията в раждаемостта са ключов елемент в това взаимодействие¹.

Един от най-важните фактори, които влияят върху равнищата на раждаемостта, е **размерът на фертилния контингент**. От фиг. 1 става ясно, че след 1990 г. броят на жените във фертилна възраст в България (15–49 г.) непрекъснато намалява. В началото на 90-те години поколението на жените, формиращо

---

¹ Подробни анализи на отделни аспекти на изменение във фертилната картина на страната, както и сравнения с останалите европейски страни, може да бъде намерен в: Найденова 1995: 42–50; Филипов 1997а: 54–67; Филипов 1997б; Сугарева 2001; Жекова 2002; Жекова 2008; Белчева 2003; Белчева 2004: 31–44; Атанасов и кол. 2005; Калоянов 2009: 134–152; Сугарева и Лилова 2011; Калоянов 2011; Димитрова 2011; Коцева и Димитрова 2014.

Фигура 1. Брой на населението и брой жени на възраст 15–49 г. в България, 1.01.1990–1.01.2016 г.

Figure 1. Population and number of women aged 15–49 in Bulgaria, 1.01.1990–1.01.2016

Източник: НСИ/ EUROSTAT – <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.

репродуктивния профил на страната, е все още многобройно. Докато в началото на 1990 г. жените в репродуктивна възраст са били 2 083 683, то към 1.01.2016 г. те са 1 561 363, т.е. за период от 25 години размерът на фертилния контингент е намалял с една четвърт (522 320 души).

На основата на фиг. 1 можем да очертаем два под-периода в измененията в размера на фертилния контингент. В периода 1990–2001 г. размерът на фертилния контингент намалява с около 7,5–8 хил. жени средногодишно. Вторият период започва от 2002 до 2015 г. Той се характеризира със засилване на спада в броя на жените във фертилна възраст в страната. Спадът в размера на фертилния контингент е около 25 хил. средногодишно. Причините за намалението се дължи най-вече на особеностите в динамиката на раждаемостта в един по-дълъг период от време, надхвърлящ годините на прехода и засилената емиграция след 1990 г. Докато през 90-те години в България във фертилна възраст влизат големи по размер поколения, то след началото на новото хилядолетие **емиграционните процеси** и спадът в раждаемостта в първото десетилетие на прехода силно редуцират размера на фертилния контингент. По-точно, след 2005 г. в репродуктивна възраст навлизат поколенията на прехода. Момичетата, родени през 90-те години, са значително по-малко като брой, като сред тези поколения се наблюдава също така и процес на засилен емиграция.

Изводът, който можем да направим, е че **силното намаление в размер на фертилните контингенти е определящ фактор за спада и постоянстващите ниски равнищата на раждаемостта, които наблюдаваме след 1990 г. в България. Поколенията, родени в началните години на преходния период, на-**